

Dimağda tasavvur mertebesi

Dimağın ikinci mertebesi tasavvurdur.

Tasavvur; bir şeyi zihinde şekillendirme, tasarlama ve suretler biçmedir. İnsan dimağda önce hayal ettiği şeylere suretler biçmeye başlar. Mânâlar kalbden hayale ma'kes bulunca hayalde suretler giyerler. Bu hayal ve düşünceler suretleri giyerek birer resim gibi şekillenmeye başlar. Bu resmedilen suretlere tasavvur diyebiliriz. Bu suretler bizim ilgi alanımıza ve gördüğümüz şeylere göre değişir ve şekil alabilir. Ancak bu hâl de mantıkça bir hükmü ifade etmez. İnsan bu hâlden istifade de edemez. Bu mertebede dimağda bîbehre (nasipsiz, mahrum) olma hâli vuku bulur. Bediüzzaman Hazretleri'nin "Mânâlar kalpten çıktıkları vakit, suretlerden çıplak olarak hayale girerler; oradan suretleri giyerler. Hayal ise, her vakit bir sebep tahtında, bir nev'î suretleri neşç eder. Ehemmiyet verdiği şeyin suretlerini yol üstünde bırakır; hangi mana geçse, ya ona giydirir, ya takar, ya bulaştırır, ya perde eder."1 dediği nokta tam da bu tasavvur mertebesi olmalıdır.

Tasavvur bir şeyi zihinde şekillendirmek, tasarlamak ve tersim etmektir. Yani hayal edilen tabloların biraz daha müşahhas olarak işlenmiş ve şekillenmiş aşamasıdır. Kalbten gelen soyut mânâlar, hayal ve tasavvur aşamasında resmedilip şekillenir. Böylece ilk şeklî tasavvurât merhalesi başlamış oluyor. Çünkü insanda "gayr-ı mazbut (kayıt altına alınamaz) olan tasavvurât ve efkâr"2 vardır.

Dimağın tasavvur mertebesine geçen fikir bu mertebede bir takım kesme, biçme ve giydirmelere maruz kalır. Bu mertebenin neticesinde ise insan nasipsizdir. Daha doğrusu bu tasavvur aşamasında netlik yoktur. Bu sebeple dimağ bu aşamada bu hâlden nasiplenemez. Bu sırdan dolayıdır ki beşerin nihayeti olmayan ve kâinatı ihâta eden tasavvurâtı vardır. Onun için tasavvurât kayıt altına alınamaz bir konumdadır. Böylece tasavvurât-ı insaniye gayr-ı mütenâhi bir hâlde insanın dimağında vuku bulur. Ayrıca "Çok defa lisân, insanın tasavvurâtından incelerini tabirden âciz olduğu gibi, kalbindeki ve vicdanındaki inceler de akla görünmez."3 Bazen de insan hilâf-ı hakikat tasavvurât-ı bâtilaya giriftar olur. Bu hâl insan için hatarlı bir yol ve durumdur.

Bediüzzaman Hazretleri Muhakemât eserinde tasavvurdaki şekillenmeleri şöyle ifade eder: "Tesirat-ı hariciyeden kalbin

bir kısım ihtisasatı ihtizaza gelmekle müyülât (meyiller) tevellüt eder. Ondan hevaî (başiboş) mânâlar, bir derece aklın nazarına ilişmekle, akli kendine müteveccih eder. Sonra o buhar hâlindeki mânâ, bir kısmı tekâsüf etmekle (yoğunlaşmakla), temayülât ve tasavvurâtın bir kısmı muallâk kalıp, bir kısım dahi takattur (damla damla) ettiğinden, akıl ona rağbet gösterir. Sonra, mayi (sıvı) hâlindeki kısımdan bir kısım tasallüp (katılma) ve tahassul (hasıl olma) ettiğinden, akıl onu kelâm içine alıyor. Sonra, o mütesallibden (katılmış, sertleşmiş) bir resm-i mahsus ile temessül ve tecelli ettiğinden, akıl, onun kametine göre bir kelâm-ı mahsus ile onu gösterir.”⁴ Böylece insanda “hissiyat iltihaba başlamakla, âmal (emeller) ve müyülât dahi heyecana gelip, birden o amaller üst kattaki hayalin tabanını deler. İmdat istediklerinden, o hazinetü'l-hayalde safbeste-i hareket ve mahubun mehasinini ellerinde tutmuş veyahut onun mehasinini hatıra getirmekle tasvir eden, başkasının mehasini ile işba olunmuş olan hayalât ise o amalin imdadına koşarlar. Beraber hücum edip, hayalden lisana kadar inme”ye⁵ başlarlar. Böylece hayalden tasavvura mânâların intikal aşamalarını Bediüzzaman Hazretleri veciz bir şekilde izah etmiş olur.

Hem “Bazı maâni-i muallâka⁶ vardır ki, bir şekli-i muayyenesi⁷ ve bir vatan-ı husûsiyesi yoktur. Müfettiş gibi her bir daireye girer. Bazı kendine husûsî bir lâfız takıyor. Bu muallâkatın bir kısmı ise, harfiye ve hevâîye gibidir. Başka kelime onu derununa çeker.”⁸ Konuya devam edeceğimiz inşâallah...

Dipnot:

1- Sözler, 2013, s. 434

2- Muhakemât, 2013, s. 186.

3- İşârâtü'l-İ'câz, 2013, s. 73.

4- Muhakemât, 2013, s. 135.

5- Muhakemât, 2013, s. 136.

6-Tam olarak anlaşılmamış, yerine oturmamış manalar.

7- Kesin olarak belirli olan şekil.

8- Muhakemât, 2013, s. 140-41.